

**НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ**

ИЗВЕШТАЈ О ПРЕГЛЕДУ И ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 128 Закона о високом образовању, Наставно-научно веће Филолошког факултета, на седници одржаној 12. октобра 2021. године, донело је одлуку о образовању Комисије за преглед и оцену докторске дисертације коју је **мр Јована Бојовић** предала под насловом **Дијалекатска подлога претерита у књижевном тексту Григорија Божовића**. Након анализе садржаја докторске дисертације подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовao Комисију:

Комисију је именовало Наставно-научно веће Филолошког факултета, на седници одржаној 12. октобра 2021. године.

2. Састав Комисије:

1. Др Михаило Шћепановић (ментор), ванредни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду
Ужа научна област: Српски језик
Датум избора у звање: 26.6.2017.
2. Др Милош Ковачевић, редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду
Ужа научна област: Српски језик
Датум избора у звање: 1.3.1995.
3. Др Светлана Слијепчевић Бјеливук, научни сарадник, Институт за српски језик САНУ у Београду
Ужа научна област: Српски језик
Датум избора у звање: 26. 4. 2017.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме	Јована, Драгиша, Бојовић
Датум и место рођења	1.12.1989. Приштина
Наслов мастер тезе	<i>Зоонимија Ибарског Колашина</i>
Датум и место одбране мастер тезе	4.7.2014. Филолошки факултет Универзитета у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера	Филолошке науке (српски језик, дијалектологија)

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Дијалекатска подлога претерита у књижевном тексту Григорија Божовића

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мср Јоване Бојовић *Дијалекатска подлога претерита у књижевном тексту Григорија Божовића* има 179 страница приређених према новим правилима Универзитета у Београду, са проредом 1,0 (512 813 карактера без белина) и састоји се из следећих делова: I. Увод (1–16); II. *Пишчев живот, друштвено-историјске прилике и географски положај идиома Ибарског Колашина* (17–41); III. *Дијалекатска подлога језика Григорија Божовића* (43–56); IV. *Синтакса претериталних облика* (57–152); V. *Закључак* (153–158), VI. *Скраћенице* (159); VII. *Цитирана литература* (161–177). Следи Изјава о ауторству, Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и Изјава о коришћењу. Рад садржи и четири графичке шеме и четири табеле.

Поред наведеног основног извора проучавања и списка секундарних извора, списак литературе садржи 219 библиографских јединица, чија разноврсност и релевантност сведоче о доброј утемељености истраживања и научној обавештености истраживача.

Уводни део дисертације састоји се из неколико потпоглавља – 1.1. *О предмету и приступу теми истраживања*; 1.2. *Циљеви, задаци и методе истраживања*; 1.3. *Досадашња проучавања синтаксе претериталних глаголских облика у српском језику*; 1.4. *Структура рада*. У Уводу мср Јована Бојовић дефинише предмет рада, циљеве и задатке истраживања, као и методе истраживања и приступа теми. Кандидаткиња наводи да је предмет докторске дисертације синтаксичка анализа четворочланог претериталног система српског језика (имперфекта, аориста, плусквамперфекта и перфекта) на примеру путописне и приповедне прозе Григорија Божовића. Корпус анализе чине књижевни текстови просторно и тематки везани за Ибарски Колашин – збирка *Мој дивни Колашин* (2019) из које је кандидаткиња ексцерпирала грађу управног говора ликова, као дијалекатски маркирану грађу, и језичку грађу ауторског наратива писаног књижевним

језиком. Стога је употреба претериталних глаголских облика осветљена и у контексту синтаксичких прилика поменутог идиома и суседних говора зетско-сјеничког дијалекта.

Као основни циљ свог истраживања кандидаткиња је навела системску и комплетнију лингвистичку дескрипцију претериталних глаголских облика на примерима ексцерпираног језичког корпуса, осветљеног са различитих аспеката (синтаксо-семантичког, дијалектолошког, стилистичког), док су појединачни циљеви навођени у сваком сегменту анализе. У овом делу је указано на теоријско-методолошки приступ истраживању, а потом, у прегледу литературе, указано је на досадашња проучавања синтаксе претериталних глаголских облика, обухватајући тиме и значајније резултате синтаксичких истраживања на дијалектолошком плану, стилистичке радове од значаја за тему докторске дисертације, као и литературу о проучавањима књижевног израза српских писаца.

Друго поглавље – *Пишчев живот, друштвено-историјске прилике и географски положај идиома Ибарског Колашина* кандидаткиња је поделила на потпоглавља: 2.1. *Григорије Божовић*; 2.1.1. *Животни пут*; 2.1.2. *Књижевно дело и његова рецепција*; 2.1.3. *Истраживачка интересовања*; 2.1.4. *Лингвистичка запажања Григорија Божовића*; 2.2. *Ибарски Колашин*; 2.2.1. *Историја и границе*; 2.2.2. *Привредни и културно-духовни живот*. У овом делу докторске дисертације, мср Јована Бојовић интердисциплинарним приступом повезивања различитих друштвено-хуманистичких области и доступне архивске грађе, као и оне историографске и етнографске, указује на околности и чињенице које су од значаја за приказивање језичке слике света тог периода, за формирање књижевног израза и дијалекатске подлоге језика Григорија Божовића. Такође, износи податке о дијалекатским границама ареала.

Треће поглавље *Дијалекатска подлога језика Григорија Божовића* састоји се из два потпоглавља – 3.1. *О говору Ибарског Колашина као матерњем дијалекту Григорија Божовића*; 3.2. *О књижевном језику и језику књижевности*. У овом поглављу кандидаткиња даје осврт на истраживања Ибарског Колашина са етнолошког и лингвистичког аспекта, као и осврт на неслагања у дијалектолошкој литератури која се тичу класификационих критеријума сврставања поменутог идиома у оквиру зетско-сјеничке дијалекатске зоне. Овим сегментом своје анализе, са становишта рефлекса јата, кандидаткиња даје допринос у расветљавању припадности поменутог идиома одређеној групи говора. Одређујући на овај начин дијалекатску подлогу у сегментима дијалекатски маркиране грађе, разграничава употребу српског књижевног језика од језика књижевности, те указује на вредности књижевног опуса Григорија Божовића које нису само књижевноуметничке.

Четврто поглавље *Синтакса претериталних облика обухвата* – 4.1. *Имперфекат*; 4.2. *Аорист*; 4.3. *Плусквамперфекат*; 4.4. *Перфекат*. Ово поглавље посвећено је, пре свега, синтаксо-семантичком приступу анализе четворочланог претериталног система српског језика на примерима грађе путописа и приповедака Григорија Божовића (из Ибарског Колашина). Кандидаткиња наводи да се у овом поглављу комбинацијом темпоралних, аспекатских и прагматичко-стилистичких параметара стварају услови што прецизније системске лингвистичке дескрипције ових глаголских облика, њиховог профилисања, мотивисаности њихове употребе и издвајања специфичних особености. Глаголски облици су анализирани самостално, али и у корелацији са другим граматичким јединицама на плану ширег дискурса. Са дијалектолошког аспекта, ексцерпирана грађа је

компаративним методом посматрана у оквирима испитаних говора зетско-сјеничког дијалекта.

У *Закључку* су сумирана појединачна закључна разматрања свих сегмената спороведене анализе, те је донет и општи закључак истраживања.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мср Јоване Бојовић *Дијалекатска подлога претерита у књижевном тексту Григорија Божовића* је оригиналан научни рад и представља значајан допринос системском истраживању претериталног система српског језика и синтаксичким истраживањима говора Ибарског Колашина. С обзиром на стање на синхронном плану, показало се битним за потпуније закључке испитати и језик писаца оних крајева чији говорници у свом језичком осећању чувају скоро ишчезле глаголске облике, поред оних који су у стандардном језику веома фреквентни. Анализа је показала да се језик Григорија Божовића одликује свим претериталним облицима и да писац њиховом употребом јасно указује на богатство семантичких ефеката у исказивању прошлих радњи.

Као што смо у прегледу докторске дисертације истакли, кандидаткиња је прво поглавље (*Увод*) структурално и садржајно прилагодила постављеном теоријско-методолошком оквиру. У складу са приступом теми, успешно је дефинисала предмет истраживања, фокусе проучавања на различитим нивоима анализе, циљеве и задатке истраживања. Прави осврт на релевантну литературу и преглед полемичких токова истраживања синтаксичких питања, систематично одвајајући лингвистичка и стилистичка истраживања, истичући значајније радове из области дијалектологије, као и оне о проучавањима књижевног израза Григорија Божовића и других српских писаца.

Друго поглавље (*Пишчев живот, друштвено-историјске прилике и географски положај идиома Ибарског Колашина*) показује способност кандидаткиње да интердисциплинарно приступи теми коју истражује, ширину сагледавања проблема који изучава, оних споредних питања која су у непосредној корелацији са главном темом истраживања. У осветљавању језика којим писац ствара, кандидаткиња указује на утицај ванлингвистичких елемената на форму одређеног народног говора, односно на колективни, а потом и на индивидуални језички идентитет.

У трећем поглављу *Дијалекатска подлога језика Григорија Божовића* предочава се стање у говору Ибарског Колашина с почетка XX века. С обзиром на то да је Григорије Божовић изворни говорник идиома Ибарског Колашина, овакав прилог истраживањима овог краја од великог су значаја. Са становишта репартиције јата и у контексту постојећих истраживања овог народног говора, идиом говорника Ибарског Колашина сврстава се у групу ијекавско-екавских говора. На основу поменутог класификационог критеријума кандидаткиња успешно реконструира прилике са почетка XX века и језичке особености говорника понете са њиховог матичног терена, чиме посредно осветљава дијалекатску подлогу управног говора Божовићевих ликова из Ибарског Колашина. Овај сегмент истраживања умногоме доприноси прецизнијем утврђивању изоглоса у овој области и реконструисању стања у народном говору који се непрестано мења.

Четвртим поглављем (*Синтакса претериталних облика*) мср Јована Бојовић доприноси истраживањима синтаксе глагола српског језика, али и дијалекатске синтаксе, која није била примарна у истраживањима српских дијалектолога. Ослањајући се на методолошке приступе истакнутих научника у областима синтаксе и дијалектологије (традиционалног синтаксичког приступа и модерних приступа установљених у новијим радовима), кандидаткиња поуздано и опрезно приступа анализи, имајући у виду „немогућност уочавања и постављања тачних граница између књижевне употребе глаголских облика и оних дијалекатских наноса у изразу једног писца“ (Грицкат 1954: 13). Сама тема и неистраженост теме захтевала је приказивање саодноса ексцерпираних језичке грађе из Божовићевих приповедака и путописа и дијалекатске грађе зетско-сјеничке области, што значајно доприноси системском представљању функционисања претериталног система српског језика, поготову оних синтаксичких јединица које су у фази нестајања.

На основу резултата анализа са различитих аспеката, кандидаткиња је показала успешно резимирање и извођење закључака, подробно изучавајући и ослањајући се у свом раду на богату и релевантну литературу.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Јована Д. Бојовић Манић, „Наративно употребљен презент у приповеци *Гредом* Григорија Божовића“, у: *Радови Филозофског факултета: Филолошке науке*, Пале: Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет, бр. 17, 2015, стр. 105–110. (М 51)
2. Јована Д. Бојовић Манић, „Језичка слика света и друштвеног статуса у приповеци *Два падишахова роба* Григорија Божовића“, у: *Косово и Метохија у контексту балканских народа и држава*, Приштина – Лепосавић: Институт за српску културу, 2016, стр. 41–47. (М 45)
3. Јована Д. Бојовић Манић, „Доживљени глаголски облици у приповеци „Роб незаробљени“ Григорија Божовића“, у: *Поетика Григорија Божовића*, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Зубин Поток: Културни центар „Стари Колашин“, 2016, стр. 457–464. (М 44)
4. Јована Д. Бојовић Манић, Снежана Бојовић, „Библиографија радова о животу и делу Григорија Божовића“, у: *Поетика Григорија Божовића*, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Зубин Поток: Културни центар „Стари Колашин“, 2016, стр. 521–598. (М 44)
5. Јована Бојовић Манић, Снежана Бојовић, *Библиографија радова о Григорију Божовићу*, Институт за српску културу Приштина / Лепосавић, 2016. (М 43)
6. Јована Д. Бојовић Манић, „Линеарна организација реченице у приповеткама Григорија Божовића“, у: *Баштина*, Институт за српску културу – Приштина / Лепосавић, св. 42, 2017, стр. 13–23. (М 52)
7. Јована Бојовић, „Семантички аспекти топонима у књижевном тексту Григорија Божовића“, у: *Византијско-словенска чтенија I*, Ниш: Универзитет, Центар за

византијско-словенске студије: Међународни центар за православне студије: Центар за црквене студије, 2018, стр. 421–433. (М 63)

8. Јована Бојовић, „Арнаути у путописној прози Григорија Божовића – од стереотипа ка афирмацији“, у: *Стереотипът в славјанските езици, литератури и култури*. Том I. Езикознание. Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски“, Софија, 2019, стр. 139–146. (М 14)
9. Јована Бојовић, „Лингвистичка запажања Григорија Божовића“, у: *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, Нови Сад: Матица српска, 2020, стр. 169–185. (М 24)
10. Јована Бојовић, „Григорије Божовић као дијалекатски лексикограф – на примеру *Женских бреспослица*“, у: *Наука без граница 3. Језик и језици*, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2020, стр. 139–151. (М 14)
11. Јована Бојовић, „О приповедачком презенту и његовој дијалекатској подлози у Божовићевим наративним текстовима из Ибарског Колашина“, у: *Етика и естетика Григорија Божовића*, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2021. (у штампи)

VII ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У докторској дисертацији мср Јоване Бојовић први пут се истражује дијалекатска подлога претериталних глаголских облика у језику писца Григорија Божовића. На корпусу његових приповедака и путописа анализиран је четворочлани претеритални систем српског језика са различитих аспеката.

Пре главног дела анализе, кандидаткиња је применом фонетског критеријума осветлила порекло говора Ибарског Колашина и указала на сачуване досељеничке одлике са матичног терена. У централној анализи претериталних облика изнета је дескрипција њихове синтаксичке проблематике са лингвистичког становишта, а с обзиром на врсту језичке грађе, употреба глаголских облика посматрана је и са стилистичког аспекта. Методолошким поступком компаративне анализе кандидаткиња је приближније позиционирала говор Ибарског Колашина у дијалектолошким оквирима. Кандидаткиња кроз своју анализу указује да сваки глаголски облик претериталног система представља јединствен скуп темпоралних, аспектуалних, прагматичких релација, те да је такво стање присутно и у језику Г. Божовића који обилује свим претериталним глаголским облицима.

Анализа свих синтаксо-семантичких особености имперфекта показује да се његова употреба заснива на језичком осећању писца коме је овај глаголски облик природно лингвистичко средство, присутно у матерњем дијалекту, за исказивање прошлих доживљених ситуација дугог трајања. Сама његова употреба територијално је условљена, са свим особеностима заједничким осталим говорима зетско-сјеничког дијалекта, те кандидаткиња закључује да је у језику Г. Божовића дијалекатски мотивисана. Кроз анализу је утврђено да, поред дијалекатске основе употребе имперфекта која можда није толико долазила до изражаја у свакодневном говору, односно у разговорном стилу, као што долази у књижевноуметничком тексту Г. Божовића, укорењеност велике заступљености глаголског облика имперфекта у Божовићевом језику треба тражити и у узорима на којима се Божовић формирао као личност, па онда и као књижевник.

Поред живе категорије имперфекта, доказано је да се ради о дијалекту који се одликује живом категоријом аориста, с тим што анализа ексцерпираних језичких грађе

указује на шири дијапазон функција у односу на оне сталне које му се приписују – дистинкција са аспектуалног плана, позиција глаголске радње на временској оси (темпорална локализација) и доживљеност (уживљеност) радње као неодвојива компонента. Детаљном анализом кандидаткиња долази до закључка да се најчешћа употреба аориста ексцерпираној грађи везује за период далеке прошлости (што се не истиче увек као доминантна одлика овог претерита) – временски детерминисана адвербијалним одредбама, контекстуално или пак зависним временским клаузама. Као и имперфекат, велику експресивност има аорист са дескриптивном функцијом, те се у тако обележеним микродискурсима најчешће јавља у комбинацији са тим претериталним глаголским обликом. Поред доживљености радње, у наративном режиму казивања долази до изражаја још један прагматичко-стилистички ефекат – темпорална прогресија (карактеристична за употребу перфективне форме аориста). На стилистичком плану указано је, између осталог, да се постиже интензификација динамичности наратије, како самосталном употребом, тако и низовима овог глаголског облика.

Предочена је, такође, сва разноврсност параметара којима се плусквамперфекат издваја у односу на употребу перфекта као основног члана претериталног система (са најширим дијапазоном могућности изражавања прошлих радњи). И овај глаголски облик посматран је као јединица у корелацији, њеној међусобној повезаности са другим синтаксичким јединицама једног јединственог система. Са синтаксо-семантичких и прагматичких аспеката, плусквамперфекат се осветљава као специјализована језичка јединица која обележава углавном антериорне прошле радње чији је резултат дезактуализован другом прошлом радњом. Анализа показује да, као облик специфичне семантике, плусквамперфекат не може бити замењен неком другом претериталном формом, јер ниједан од преостала три претеритална глаголска облика нема идентичан скуп семантичких релација.

Доследном применом истих критеријума у овом сегменту анализе, анализа ексцерпираних грађа показује да се перфектом обележена предикација често јавља у прози Г. Божовића. С друге стране, за разлику од неких других дијалеката и других говора зетско-сјеничке области, анализирани језички материјал указује на изнијансираност прошлих радњи у коме су присутни и остали претеритални облици. И поред тога, према критеријуму најдоминантнијих компоненти синтаксо-семантичке структуре перфекта и крњег перфекта при њиховој наративној употреби, као и њиховог прагматичко-стилистичког потенцијала, кандидаткиња је издвојила широк опсег значењских ефеката. Употреба обе глаголске форме перфекта посматрана је у различитим синтаксичким околностима, самостално или пак у корелацији са другим синтаксичким елементима дискурса. Најдоминантније су свакако оне са догађајном и резултативном интерпретацијом, а из резултативне проистичу и неке друге – које исказују перфектност искуства, трајне ситуације, квалификативности. Улога глаголског вида битна је и у класификацији прошлих радњи у односу на категорију референцијалности, где је кандидаткиња указала и на значај синтаксичких јединица (адвербијалних одредби, зависних реченица) у непосредном окружењу глаголског облика. Такође, без адвербијалних одредби и везника са којима ступа у корелацију, перфекат несвршених глагола не поседује потенцијал изражавања временске прогресије у наратији. Поред поменутих одлика која је заједничка и облицима крњег перфекта, кандидаткиња доказује да је особеност која диференцира крњи перфекат од облика пуног перфекта јесте могућност исказивања новина, свежих вести. Указано је да су у ексцерпираној грађи најфреквентнији

примери квалификативног карактера, чија семантика произилази из семантике резултативности.

Мср Јована Бојовић јасно доказује да је у језику Григорија Божовића прошлост тананије изнијансирана оним облицима глаголских времена (пре свега – имперфекта и имперфекатског плусквамперфекта), који као граматичке категорије данас нису присутне у књижевном језику. Допринос ове дисертације је и у представљању већег инвентара значења, односно синтаксо-семантичких одлика, као и ефеката прагматичке и стилистичке природе, у односу на употребу ових глаголских облика у језичкој норми која је данас актуелна.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Промишљеним и теоријски чврсто утемељеном дескриптивном семантичко-синтаксичко-семантичком методом кандидаткиња је дошла до читавог низа истински иновативних увида и закључака у погледу дијалектаске подлоге употребе претериталних глаголских облика у делу Григорија Божовића. Те је закључке у својој докторској дисертацији изложила прегледним и јасним метајезиком, примереним дијалектолошкој и синтаксичко-семантичкој проблематици саме теме.

IX ПРЕДЛОГ

На основу појединачних оцена, као и овде изнете укупне оцене дисертације, Комисија предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати позитиван Извештај о оцени докторске дисертације мср Јоване Бојовић *Дијалекатска подлога претерита у књижевном тексту Григорија Божовића* и упути га Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на сагласност, те да кандидата, по добијању сагласности, позове на усмену одбрану пред овом комисијом.

Комисија:

Др Михаило Шћепановић, ванредни професор

Др Милош Ковачевић, редовни професор

Др Светлана Слијепчевић Бјеливук, научни сарадник